

Pregledni članak

UDK: UDK: 321.728(496.5)"1990/1999"
355.1(496.5)"1990/1999"

Primljeno u uredništvo: 10. siječnja 2010.
Prihvaćeno za tisak: 15. veljače 2010.

Političke promjene i reforme oružanih snaga u Republici Albaniji (1990-1999.)

MUHAMET MORINA*

Sažetak

Republika Albanija u posljednjih je dvadesetak godina prošla kroz vrlo zahtjevnu demokratsku tranziciju. Prilagodba na demokratski politički poredak u početku je predstavljala izazov za novu pluralnu političku scenu. Usporedo s demokratskim političkim, gospodarskim i socijalnim promjenama, odvijale su se i reforme državne uprave, a u okviru njih i transformacija sektora nacionalne sigurnosti. U redu se promatraju reforme oružanih snaga u razdoblju od 1990. do donošenja Ustava 1999. godine. U prvoj fazi demokratskih promjena reforma oružanih snaga je zaostajala za promjenama u drugim dijelovima državnog sustava što se pokazalo velikim problemom u trenucima kada je taj dio sektora nacionalne sigurnosti trebao preuzeti odgovornosti u okvirima obrambenih zadaća. Takav pristup posljedica je fokusiranja na druga područja demokratske tranzicije, što je izazivalo različite krizne situacije unutar vladajućih političkih struktura. Usprkos zastoja u reformama, oružane snage su postupno razvijane kao ključni oslonac sektora nacionalne sigurnosti.

Ključne riječi: Republika Albanija, demokratska tranzicija, transformacija sektora nacionalne sigurnosti, reforma oružanih snaga

* Muhamet Morina je magistar znanosti iz područja društvenih znanosti, polje politologija, grana međunarodni odnosi i nacionalna sigurnost. E-mail: mmorina@fai-fish.com

Uvod

Republika Albanija u vrijeme hladnog rata bila je jedna od najzatvorenijih europskih država koja je u nekoliko navrata mijenjala vanjska savezništva, te koja je vrlo dosljedno čuvala i jačala totalitarni komunistički poredak. Višedesetljetna izolacija i totalitarni poredak učinili su Albaniju, između ostalog, gospodarski nerazvijenom državom s velikim deficitima u upravljanju nacionalnim i državnim resursima. Nakon smrti Envera Hoxhe novo vodstvo nastavilo je njegovu politiku, ali je pokazivalo kako prati promjene u međunarodnom prostoru, a posebice ono što se događalo unutar komunističkog svijeta. Nakon pada Berlinskog zida u Europi su započele velike promjene i transformacije, posebno unutar komunističkog bloka. Krajem 90-ih godina i u Albaniji su počele demokratske promjene osnivanjem prvih političkih stranaka, a u ožujku 1991. i prvim višestranačkim izborima. Izlazak iz totalitarnog sustava nije bio jednostavan i za posljedicu je imao niz problema koje novoizabrana vlada nije mogla rješavati. Već sljedeće 1992. godine u Albaniji su novi izbori koji su donijeli promjene na vlasti. U razdoblju do 1996. godine poduzeto je niz reformi u političkom i gospodarskom području s ciljem daljnje demokratizacije Republike Albanije.

U tom razdoblju i Oružane snage Republike Albanije prošle su kroz vrlo zahtjevne procese transformacije od vojske totalitarne komunističke države do stožerne organizacije albanske nacionalne obrane. Uobičajeno je da u totalitarnim političkim porecima oružane snage predstavljaju glavni oslonac političkoj eliti u očuvanju takvog poretka. U Republici Albaniji tijekom komunističkog sustava razvijana je obrana na konceptu "naoružanog naroda", što je podrazumijevalo obavezno služenje vojnog roka i veliku vojnu pričuvu, te časnički kadar pod kontrolom komunističke partije. Bilo je za očekivati da će takve oružane snage predstavljati jači oslonac komunističkoj političkoj eliti i u vremenu kada je odlučeno da se kreće u demokratske promjene. Međutim, to se nije dogodilo, pa je stoga zanimljivo istražiti koji su razlozi pridonijeli relativno stabilnoj tranziciji oružanih snaga.

Političke promjene tijekom 80-ih

Političke promjene u Republici Albaniji s početkom 80-ih godina bile su dio unutarnjih političkih obračuna u komunističkoj političkoj eliti koje je Enver Hoxha povremeno poduzimao s ciljem učvršćivanja osobne vlasti. Tada su s političke scene polako počeli odlaziti stari kadrovi koji su bili na vlasti i uz Envera Hoxhu gotovo 40 godina. Sve do svoje smrti u travnju 1985. godine kao pobjednik iz unutar-partijskih sukoba uvijek je izlazio Enver Hoxha i ljudi koji su mu bili lojalni.¹

1 Posljednji veliki sukob dogodio se u studenom 1981. godine, kada su s povijesne političke scene Albanije prisilno otišli premijer Mahmet Shehu, ministar obrane Kadri Hazbiu i ministar unutarnjih poslova Fector Shehu.

Nakon smrti dugogodišnjeg vođe, albansku komunističku partiju i državu preuzima jedan od rijetkih starih kadrova koji nije stradao u komunističkim obračunima – Ramiz Alia. Njegov je prvi zadatak bila konsolidacija vlastite pozicije u partiji i državi. Iako je tih tjedana i prvih nekoliko mjeseci njegove vladavine Albanija bila glavna vijest u svijetu, ipak se nisu dogodile brze i očekivane promjene. Naime, 1985. godine svijet je još uvijek bio u "hladnom ratu", mada su već postojale naznake velikih strateških promjena. Alia nije mogao prebrzo mijenjati poznatu izolacionističku politiku Albanije, jer je imao važnijeg posla na unutarnjem planu – konsolidaciju vlastite vladavine. Stoga je nastojao maksimalno umanjiti utjecaje koji su dolazili izvana na političke prilike u Albaniji. Bojao se da bi vanjski utjecaji mogli destabilizirati njegovu vladavinu i komunistički poredak.

Međutim, događaji u svijetu, a posebno proces "perestrojke" u Sovjetskom Savezu, promijenili su odnose u komunističkom svijetu. Albansko je rukovodstvo, na čelu s Aliom shvatilo da treba poduzeti neke promjene u političkom sustavu. U njegovoj strategiji liberalizacije i otvaranja albanskog društva, Alia je poduzimao prilično kontradiktorne poteze: prvo, nastojao se unutar konzervativnih partijskih struktura prikazati dosljednim nasljednikom i sljedbenikom Envera Hoxhe; drugo, najavljivao je osnivanje političkih stranaka čime je otvoren razvoj pluralne političke scene u Albaniji. On se zauzimao za uključivanje nepartijskih ljudi u politički život Albanije, te za smanjivanje utjecaja Komunističke partije na kadrovsku politiku, posebno u gospodarstvu. Krajem 80-ih na slobodu su pušteni politički zatvorenici, te je mnogima dopušten odlazak u inozemstvo. Dopušteno je prakticiranje vjerskih običaja, što je bila velika promjena, jer je vjera bila zabranjena gotovo 30 godina u Albaniji. Počeli su se poštivati neki međunarodni standardi u pitanjima ljudskih prava i sloboda. Po prvi puta je dopuštena strana pomoć albanskom narodu, te su otvorene mogućnosti za međunarodno investiranje.²

Na području vanjske politike, Alia je također poduzeo nekoliko vrlo značajnih stvari s ciljem otvaranja prema vanjskom svijetu. Na regionalnoj razini, Albanija je napustila izolacionističku politiku, te je nastojala uspostaviti davno prekinute odnose sa susjednim državama. U veljači 1988. godine, Republika Albanija je po prvi puta sudjelovala na Konferenciji o balkanskoj suradnji u Beogradu. U ožujku 1990. godine, Albanija je zatražila prijem u Konferenciju o europskoj sigurnosti i suradnji, te je njezina molba prihvaćena u rujnu 1991. godine. Gorbačovljeva "perestrojka" je imala veliki utjecaj na vanjskopolitičko otvaranje Albanije, tako da je Alia poduzeo nove korake. Otišao je na godišnje zasjedanje UN-a i održao govor. Republiku Albaniju su posjetili glavni tajnik UN-a Perez de Cuellar i državni tajnik SAD-a James Baker. Pored ovih, Albanija je poduzela i mnoge druge aktivnosti na vanjskopolitičkom planu, koji su značili otvaranje i prekid sa izolacionizmom.

U tom razdoblju albansko rukovodstvo poduzelo je vrlo značajne korake na poboljšanju *imagea* Albanije u regiji i svijetu. Međutim, ostali su neriješeni mnogi unutarnji problemi, koji su na kraju i potaknuli demokrat-

2 Te su aktivnosti bile zabranjene Ustavom iz 1976. godine.

ske promjene u državi. Glavna opozicija komunističkoj partiji stvarala se u krugovima studenata, intelektualaca i bivših političkih zatvorenika. Oni su otvoreno zahtijevali političke promjene u Albaniji i početak demokratizacije. Predsjednik Alia nije mogao ispuniti sve njihove zahtjeve, te je nastojao zaustaviti i onemogućiti njihovo političko djelovanje kroz ignoriranje njihovih traženja.

Njegove aktivnosti bile su također usmjerene prema onemogućavanju organiziranja stvarne opozicije, koja bi mogla ugroziti komunističku partiju. On je u tome imao i određenog uspjeha, jer se u tim aktivnostima koristio instrumentima državne prisile (tajna policija) nastojeći zaplašiti sve one koji su drugačije mislili, ili se pokušavali organizirati protiv vladajuće komunističke partije. Glavna opozicija stvarala se u krugovima albanskih pisaca, koji su svoje početne zahtjeve koncentrirali na traženje slobode govora, ukidanja cenzure itd. Njihove ideje polako su preuzimali studentski i sveučilišni krugovi, čime je opozicija jačala, ali je još uvijek bila neorganizirana.

U srpnju 1990. godine dogodile su se u Albaniji prve velike demonstracije, kada su organizirane skupine ljudi upale u strane ambasade u Tirani.³ Kada je vlast proglasila amnestiju za one koji su prekršili zakon upadom u strana diplomatska predstavništva, mnogi komentatori u svijetu ocijenili su kako je došlo vrijeme za političke promjene u Albaniji. Pritisak studenata sa Sveučilišta u Tirani je jačao, pa se partijsko rukovodstvo odlučilo prihvatiti neke od njihovih zahtjeva. Jedan od njih bio je i omogućavanje političkog pluralizma.

Početak demokratske tranzicije

Pod sve većim vanjskim pritiskom za političkim promjenama, te značajnim socijalnim turbulencijama unutar države, Komunistička partija odlučuje organizirati prve višestranačke izbore. Oni su bili zakazani za siječanj 1991. godine. Alia i njegova partija odlučili su priznati osnivanje drugih političkih stranaka i tu su odluku odgađali sve do krajnjeg roka. Tako su odlučili da je moguće osnivati političke stranke tek mjesec dana prije zakazanih izbora. Naravno, očekivali su da se u tako kratkom vremenu one ne mogu organizirati i postati relevantnim faktorom na albanskoj političkoj sceni.

U prosincu 1990. godine u Tirani je osnovana Demokratska partija, koja je bila konzervativnog (desnog) političkog usmjerenja. Ona se našla pred prvim velikim izazovom: treba li zahtijevati odlaganje izbora, dok nove političke partije ne ojačaju, ili pak treba izaći na izbore, bez obzira na vrijeme

3 Visoka nezaposlenost, siromaštvo i politički pritisci od strane komunističke partije na albansko društvo nagali su građane na odlazak u inozemstvo. Prvi veliki val emigranata krenuo je iz Albanije u srpnju 1990. godine, a drugi u ožujku 1991. To je izazvalo velike političke probleme komunističkoj vlasti na unutarnjem planu, ali i pritiske iz susjednih država (posebno iz Grčke i Italije) da se konačno poduzmu demokratske promjene kako bi se situacija u Albaniji promijenila. Kao što je poznato, Albanija je pogoršala svoje odnose sa Grčkom i Italijom upravo zbog izbjeglica, koje te dvije države više nisu mogle primati, pa su ih počele prisilno vraćati nazad u zemlju. To je pojačalo napetosti unutar Albanije, jer se radilo o velikom broju prisilnih povratnika koji su bili sve više izvan kontrole državnog represivnog aparata.

i pripremu. Izlazak na izbore značio je zapravo simbolički kraj totalitarnog režima, što je također bio jedan od važnih ciljeva nove političke opozicije.⁴ Demokratska partija je uz pomoć drugih novoosnovanih političkih partija ipak uspjela ishoditi odgodu izbora do 31. ožujka 1991. godine. Oni su bili svjesni da je to također prekratki rok da bi se organizirali pošteni izbori na kojima bi svi imali podjednake šanse, ali nisu željeli taj čin odlagati unedogled, jer je to odgovalo komunističkoj vlasti. Na njihovu odlučnost da se što prije organiziraju izbori utjecale su i odluke predsjednika Alie, koji je u siječnju 1991. godine, nakon mnogobrojnih unutarnjih nemira, raspustio parlament i vladu, te oformio Privremeno vijeće ministara i Predsjedničko vijeće.⁵ Ta su dva tijela trebala voditi zemlju do novih izbora, te svoje funkcije prepustiti novoizabranoj vladi. Na prvim višestranačkim izborima⁶ krajem ožujka 1991. godine Komunistička je partija osvojila 169 parlamentarnih mjesta od ukupno 250. To je bio rezultat velikog pritiska na opoziciju, te premalo vremena za organiziranje predizborne kampanje od strane novih političkih partija. No, treba reći kako je to bio također rezultat straha od promjena koje su bile željene u Albaniji, ali je bilo teško odlučiti se za podršku opoziciji, jer je to značilo veliku neizvjesnost.

Očekivane promjene u političkom životu i gospodarstvu nakon izbora nisu se dogodile, te je nezadovoljstvo takvim stanjem raslo iz dana u dan. Nova vlada kojoj je na čelu bio Fatos Nano opstala je samo dva mjeseca, te je nakon općeg štrajka osnovana "Vlada nacionalne stabilnosti". Na njezinom se čelu nalazio Ylli Bufi i njezina je zadaća bila osiguranje stabilnosti zemlje, poštivanje zakona, održanje poretka, te početak stvarnih političkih i gospodarskih reformi. U vladi se nalazilo 24 ministra, 12 iz komunističkog i 12 iz opozicijskog bloka.

Bufi i njegova vlada vrlo su teško ostvarivali svoje zacrtane zadaće, jer je stanje iz dana u dan bilo sve teže. Prijetila je i velika humanitarna katastrofa, jer vlada nije bila u stanju osigurati dovoljno svakodnevnih potreština za stanovništvo. U pomoć je pozvana vlada Italije, koja je u okviru humanitarne operacije nazvane "Pelicano" osiguravala međunarodnu pomoć i organizirala njezinu distribuciju.⁷

U prosincu 1991. godine predsjednik Vlade Bufi objavio je kako Albanija ima na raspolaganju hrane za samo sljedećih šest dana, što je izazvalo veli-

4 S istom dilemom su se susretale nove političke stranke diljem istočne Europe. Više o tome u: Shain, Y., and Linz, J., *Between States, Interim Governments and Democratic Transition*, Cambridge University Press, 1995.

5 Na čelu Predsjedničkog vijeća se nalazio Alia, a na čelu Privremenog vijeća ministara Fatos Nano.

6 Ovo su bili prvi višestranački izbori u Albaniji od 1920. godine kada su isti takvi organizirani za tadašnja općinska vijeća. Albanija je čekala na njih 60 godina.

7 To je bilo prvi puta nakon Drugog svjetskog rata da su strane trupe (nenaoružane) došle na teritorij Albanije i sudjelovale u raspodjeli humanitarne pomoći. Tadašnja albanska vlada jednostavno nije mogla osigurati pravednu i poštnu raspodjelu pristiglih donacija u najnužnijim potreštinama. Spomenimo i to da su 1997. godine strane trupe po drugi puta došle na teritorij Albanije kada su također imale zadaću raspodjele humanitarne pomoći. Međutim, tada je njihovo prisustvo također imalo posredni učinak na stabilizaciju stanja (mada nisu u toj stabilizaciji izravno sudjelovale svojim akcijama), sve dok vlada nije preuzela sve svoje funkcije.

ku paniku među stanovništvom.⁸ Predstavnicima Demokratske partije u njegovoj vladi su odlučili napustiti svoje položaje, što je rezultiralo krizom vlade. U vrijeme ove krize dr. Sali Berisha postaje glavnim liderom Demokratske partije. Kako premijer Bufi nije mogao održati vladu na okupu, ponudio je ostavku. Novu vladu sastavio je bivši ministar za hranu (Minister of Food) Vilson Ahmeti.⁹ Nova vlada imala je tri zadaće: "uspostavu poretka i javnog reda, osiguranje opskrbe hranom i drugim nužnim proizvodima, te priprema novih parlamentarnih izbora koji su bili zakazani za 22. ožujak 1992. godine."¹⁰

U tom je razdoblju sve više jačala opozicija komunističkoj vladavini, tako da su se rezultati izbora znali unaprijed. Do ožujka 1992. godine osnovane su nove opozicijske stranke, tako da je njih 11 sudjelovalo na izborima. Glavni suparnici na izborima su bile Socijalistička partija (bivši komunisti), te Demokratska partija. Tijekom kampanje Socijalistička je partija obećavala postupno približavanje Europi, otvaranje procesa privatizacije i izgradnju novih socijalnih, političkih i gospodarskih odnosa. Demokratska partija je organizirala vrlo učinkovitu kampanju tijekom koje je obećala brze ekonomske promjene i reforme, razvoj zapadnog tipa demokracije, integraciju Albanije u Europu, otvaranje prostora za vanjske investicije, itd. Demokratska partija je osvojila 92 mjesta u parlamentu od ukupno 140. Socijalistička partija je poražena i osvojila je 38 mjesta, dok su ostala mjesta pripala manjim opozicijskim strankama. Za premijera je izabran Aleksander Maksi, koji je po profesiji bio arhitekt bez posebnog političkog iskustva.¹¹ Nakon takvih izbornih rezultata, predsjednik Ramiz Alia je dao ostavku na predsjedničku funkciju, pa je albanski parlament izabrao dr. Sali Berishu za novog albanskog predsjednika. Taj čin je označio novi početak za Albaniju, jer su opozicijske stranke (najviše Demokratska partija) u potpunosti preuzele vlast u Republici Albaniji.

Jedna od glavnih zapreka u vladanju nove vlasti iskazala se u administraciji koja je bila u potpunosti iz komunističkog vremena. Nova je vlada poduzela mnoge reformske korake u političkom sustavu čija posljedica je bila i promjene u administraciji.¹²

Nova demokratska vlada ušla je u svoj mandat s vrlo ambicioznim planovima reforme državne uprave, političkog i gospodarskog sustava. Također je iskazala namjeru otvaranja Republike Albanije prema zapadnom svijetu i europskim integracijama, što je imalo za cilj promjenu vanjskopolitičkog položaja. To je bila izuzetno velika promjena u stvaranju novog identiteta Republike Albanije.

8 Alia, R., *Shpresa dhe Zhgjenjime* (Nadanja i razočarenja), Tirana, 1993, str. 128.

9 Zanimljivo je spomenuti kako je i premijer Bufi bio u prethodnoj vladi ministar istog resora. To dovoljno govori o tome koji je problem bio najvažniji u tom periodu albanske demokratske tranzicije.

10 Op. cit.: Alia, R., *Shpresa dhe Zhgjenjime* (Nadanja i razočarenja), Tirana, 1993, str. 128

11 Njegovo političko iskustvo odnosi se na razdoblje prvog višestranačkog parlamenta kada je obnašao dužnost podpredsjednika.

12 Te su promjene trajale gotovo jednu i pol godinu. Kada su se socijalisti vratili na vlast, oni su u vrlo kratkom vremenu također napravili vrlo temeljite promjene u administraciji. To je postalo obilježje albanskog političkog života nakon svakih izbora. Napomenimo kako to nije samo albanska specifičnost, već su takvi procesi primjetni u svim tranzicijskim državama.

Međutim, na unutarnjem planu nova se vlada vrlo brzo susrela s nezadovoljstvom stanovništva koje je očekivalo brže promjene. To se nezadovoljstvo posebno iskazalo na lokalnim izborima iste godine, kada je Demokratska stranka u nekim većim gradovima prošla izuzetno loše. To je bilo prvo upozorenje albanskog biračkog tijela kako obećanja nisu dovoljna, te da se od vlasti očekuju i konkretni potezi.¹³

Bez obzira na probleme koji su se događali na albanskoj političkoj sceni, Republika Albanija je nastojala održati zacrtani vanjskopolitički kurs: suradnja i približavanje euroatlantskim integracijama. Kroz takvo opredjeljenje nastojalo se dobiti i podršku zapadnih zemalja za reformske procese, posebice u gospodarskim pitanjima.

Prvi ozbiljni sukobi u novoj vlasti počeli su u pitanjima promjene Ustava Republike Albanije, odnosno načina njegova donošenja.¹⁴ Albanski politički život u 20. stoljeću obilježen je čestim temeljnim promjenama Ustava.¹⁵ Razdoblje tranzicije zahtijevalo je izmjene ustavnog teksta, jer prijašnji nije omogućavao dovoljno duboke reformske zahtjeve. Posve je jasno kako se u pozadini cijele priče uvijek nalazila potreba za redistribucijom političke moći. Nakon puno rasprava i političkih sukoba, novi je Ustav Republike Albanije donesen 1999. godine, kada je i organiziran referendum koji je trebao osigurati potporu većine albanskog stanovništva za demokratske i ustavne promjene.

Godine 1996. Republika Albanija je imala druge višestranačke izbore. Vlast izabrana 1992. godine i predsjednik Berisha činili su sve kako bi zadržali vlast i nastavili s poduzetim reformama. Bez obzira na njihove velike zasluge u političkim promjenama u Albaniji i demokratizaciji kojoj su doprinijeli u velikoj mjeri, dogodila se promjena vlasti na izborima 1996. godine. To je značilo i zaustavljanje nekih procesa, ali i umanjivanje uspjeha koje je ostvarila prethodna vlada. Razlozi poraza na izborima mogu se, prema nekim autorima, tražiti u slabom iskustvu demokrata u vladanju i upravljanju državom, te nekim devijacijama koje su iskazane kroz različite instrumente vladanja predsjednika države Sali Berishe. Vlada se nije ozbiljno suočila s mnogim unutarnjim problemima, koji su pogodovali porastu organiziranog kriminala, razvoju slabosti demokratskih institucija i nedostatku sposobnosti za preuzimanje predviđenih funkcija u demokratskom poretku, korupci-

13 Dodatne probleme stvorile su i političke borbe unutar najjače stranke – Demokratske partije – koju su napustili neki njezini osnivači i prelazili u nove stranke (ili su osnivali nova). Sve je to pridonijelo slabljenju imagoa nove vlasti u biračkom tijelu, ali i slabljenju reformskih procesa koje je nova vlada nastojala poduzeti.

14 To nije bio i prvi sukob između Socijalističke partije i Demokratske partije u pitanjima Ustava. Još 1991. godine, nakon prvih izbora, iskazala se potreba za izmjenama ustavne materije, ali se dvije spomenute partije nisu mogle dogovoriti oko načina. Socijalisti su predlagali brzu proceduru, bez velike javne rasprave, dok su se pripadnici Demokratske partije zalagali za postupne, potpune i javno prihvaćene promjene.

15 Albanija je u nekoliko navrata radikalno mijenjala ustav tijekom 20 stoljeća: godine 1928. kada je proglašena ustavna monarhija; godine 1939 kada je Albanija postala dio Kraljevine Italije; godine 1946. kada je Albanija proglasila republiku i kada je postala komunističkom državom; godine 1976. kada je proglašena Narodnom socijalističkom republikom; i konačno, 1991. godine kada je došlo do promjene komunističkog režima u polupredsjednički. Ustav iz 1999. godine je utemeljio parlamentarni sustav.

ji, nepotizmu i drugim procesima i pojavama koji su slabili podršku biračkog tijela reformskim snagama.¹⁶ Pored svega, ekonomska situacija se pogoršavala, što je bila posljedica loše ekonomske politike i privatizacije koja je uništila mnoge kompanije i radna mjesta.¹⁷

Albanske oružane snage u vrijeme demokratskih promjena

Promjene u političkom sustavu imale su i značajne posljedice na oružane snage. Demokratizacija političkog života značila je i slabljenje one pozicije koje su oružane snage i njezini pripadnici imali u vremenu komunističkog poretka, koji je vojsku stavljao na vrlo važno mjesto čuvara komunističkog režima. Demokratizacija političkog života je promijenila odnose u društvu, te su vojska i njezini pripadnici izgubili mnoge privilegije i položaje koje su imali prije u albanskoj socijalnoj okolini. S obzirom da više nije prijetila velika opasnost od vanjske agresije, došlo se do spoznaje kako Albaniji više nije potrebna tako velika i brojna vojska, te da treba učini ozbiljne rezove u tom dijelu sustava nacionalne sigurnosti. U svim tranzicijskim državama istočne Europe, najjači otpori promjenama bili su vidljivi upravo u sigurnosnom sektoru. Svaka demokratizacija je označavala preraspodjelu političke moći, ali i slabljenje moći instrumenata državne prisile kao što su vojska, policija i tajne službe.

Postojali su određeni strahovi kakvo će biti ponašanje oružanih snaga u vremenu promjena na početku devedesetih. No, dobri poznavatelji albanskih prilika procijenili su kako se vojska neće miješati u unutarnje stvari iz tri razloga: prvo, vojska je bila obučavana isključivo za obranu teritorija od vanjskog neprijatelja; drugo, socijalni i politički status vojske bio je neusporedivo slabiji u usporedbi s tajnim policijama i drugim dijelovima državnog sustava; treći, Albanija je razvijala marksistički koncept "naoružanog naroda", što je značilo da je veliki broj građana bio uključen u vojsku, te je ona bila nepogodna za bilo kakve političke manipulacije.

Većina albanskih časnika dolazila je iz ruralnih sredina, koji nisu odlazili u vojnu službu zbog komunističke partije i vođe, već zato što im je ona omogućavala besplatno školovanje i socijalnu promociju koju nisu mogli osigurati sami. To ne znači da vojska nije bila pod kontrolom partije. Najviši vojni časnici izabirani su vrlo pažljivo i morali su iskazivati lojalnost vlastima.¹⁸

16 Više o tome u: Krasniqi, A., *Renia e Demokracise (Pad demokracije)*, Tirana 1997.

17 Albanija se vrlo teško prilagođavala uvjetima tržišnog gospodarstva. Najveći rast od početka 90-ih dogodio se između 1993. i 1995. godine što je bila posljedica napuštanja planskog sustava i privatizacije. Međutim, slabljenje vlasti značilo je i porast teškoća u održavanju stabilne ekonomske politike i uvjeta poslovanja. Posljedice takvog stanja postale su vrlo vidljive u izbornoj 1996. kada je došlo do rasta inflacije što je potaklo proračunski deficit koji je premašio 12% BDP-a. Kolaps financijskih piramidarnih financijskih shema na početku 1997. godine, te zamrzavanje depozita albanskim građanima, potaknuli su jake socijalne nemire koji su doveli do više od 1.500 smrtnih slučajeva, velikom uništavanju imovine, te pad BDP-a od 7%.

18 Zanimljivo je spomenuti kako je većina najviših vojnih časnika dolazila s juga zemlje, otkuda je bila i većina političkog vrha. To ukazuje da su u okviru svoje lokalne zajednice pažljivo pronalazili kadrove koji su im iskazivali lojalnost.

Ali velika većina nižeg časničkog kadra je ipak odražavala socijalnu strukturu Albanije i bilo je teško očekivati da će baš svi podržavati komunističku partiju u povijesnom razdoblju promjena.

U već spomenutim demonstracijama iz srpnja 1990. godine kada je veliki broj ljudi upao u strane ambasade, među demonstrantima je bilo dosta vojnika i časnika. Vlast je odlučila iskoristiti vojsku za smirivanje situacije, tako da su se polaznici vojnih škola i akademija našli u ulozi civilnih policajaca s ciljem smirivanja nemira. Jedan dio njih se priključio demonstrantima, te je i kasnije otkazivao poslušnost u sličnim situacijama. Postalo je jasno kako se komunistička vlast u budućnosti ne može osloniti na vojsku. Dio visokih časnika i političkih dužnosnika se nije slagao s odlukama predsjednika o stvaranju višestranačja u Albaniji, te su nastojali organizirati istomišljenike s ciljem sprječavanja promjena.¹⁹ Organizirali su se u "Komitet vojnih škola", te su poslali jasne zahtjeve i pitanja najvišem rukovodstvu. Kada su visoki časnici pokušali upotrijebiti vojsku na uvođenju reda u zemlji i sprječavanju demokratskih promjena, niži časnici i vojnici su odbili njihove naredbe.²⁰ Možemo zaključiti kako se vojska nije uključivala u sprječavanje demokratskih promjena iz razloga koje smo naveli. Dio visokih časnika i tvrdolinijaša unutar komunističke partije pokušali su instrumentalizirati vojne postrojbe, ali im je to samo djelomično uspelo. Na svu sreću, većina vojnika i časnika odbijala je upotrebljavati oružje protiv demonstranata, čime su spriječene teže posljedice u vrijeme ključnog razdoblja albanskih promjena. Kako su događaji tekli velikom brzinom, tako je zaboravljena opasnost od onih koji su željeli radikalizirati oružane snage i pridobiti njihovu potporu za očuvanje komunističkog režima. Te su snage ponovno stupile na scenu 1997. u velikim nemirima koji su zahvatili Albaniju, te koji su joj načinili ogromnu unutarnju i vanjskopolitičku štetu.

Inicijalne reforme u albanskim oružanim snagama izvršene su već početkom 90-ih u vrijeme kada je na vlasti još uvijek bila socijalistička nomenklatura. Ona je poduzela reforme s ciljem stvaranja pouzdane i jake podrške u vojnim krugovima. U to vrijeme bio je jaki pritisak društva za reforme, a kako socijalistička vlast nije imala preveliku želju za brzim reformama, poduzimala ih je sporo i samo one koje su joj mogle osigurati podršku s ciljem zadržavanja socijalističkog političkog uređenja. Oružane snage su u tim planovima trebale imati ključnu ulogu.

Te reforme bile su poduzete na temelju nekoliko zakona koji su donijeli sljedeće promjene: depolitizaciju vojske, novi sustav napredovanja, smanjivanje vojnog roka sa 24 na 18 mjeseci, postavljanje predsjednika republike za vrhovnog zapovjednika, osnivanje Vijeća obrane itd. Bez obzira na sveobuhvatnost reformi, još uvijek su oružane snage Albanije imale značajnu ulogu u političkom životu zemlje, kao i u prethodnim komunističkim vre-

19 Njihova prva akcija pobune bila je inicirana nakon rušenja spomenika Envera Hoxhe u središtu Tirane. U vojnim školama je došlo do protesta i zahtjeva da se na mjesto srušenog spomenika postavi isti takav iz kruga vojne škole. Cijeli protest je bio organiziran od strane časnika koji nisu podržavali demokratske promjene u Albaniji. Nisu uspjeli u svojim namjerama, jer su se građani suprotstavili ponovnom postavljanju spomenika.

20 Više o tome u: Copani, A., *Marredhënie Civilo-Ushtarake në Shqipëri* (Civilno-vojni odnosi u Albaniji), Tirana 1996.

menima. Dakle, reforme nisu imale demokratski karakter, jer nisu donijele demokratizaciju civilno-vojnih odnosa. Tek su reforme nove demokratske vlade iz 1992. godine počele uređivati pitanja civilno-vojnih odnosa na drugačijim osnovama, a konačni formalno-pravni okvir tih promjena zadat je ustavnim promjenama iz 1999. godine.

Godine 1992. ministar obrane postaje Safet Zhulali, koji je odmah poduzeo početne korake za reforme u obrambenom sustavu. Njegov plan bile su postupne promjene u oružanim snagama. Prvo je promijenio zapovjedničke najvećih vojnih postrojbi-divizija i ukinuo mjesta političkih komesara u svim postrojbama. U Glavni stožer i Ministarstvo obrane nije dirao na početku, već je poduzimao promjene "na terenu", tj. u postrojbama. Na taj je način ostvario privremenu podršku "starih" kadrova, koja mu je bila potrebna za početne promjene i stvaranje novog zapovjedništva vojnih postrojbi na terenu. To je poduzeo s ciljem da bude siguran kako se vojne snage ne mogu upotrijebiti u unutarnjem političkom životu, tj. da ostvari kontrolu nad postrojbama koje su mogle srušiti demokratski izabranu vlast. Tek nakon tih promjena, odlučio se na postupnu izmjenu strukture Ministarstva obrane i Glavnog stožera oružanih snaga Albanije.

Veliki problem s kojim se susreo bio je nedostatak civilnih stručnjaka na području obrane i slabo iskustvo onih koje je imao. To je rezultiralo dosta površinskim reformama, jer se nije otišlo daleko od smanjivanja oružanih snaga, promjena na čelnim mjestima u postrojbama i promjena kadrova u Ministarstvu obrane i Glavnom stožeru. Kada se analiziraju prve godine reformi, tada se može uočiti kako nisu postojali dokumenti na temelju kojih bi bilo jasno u kom smjeru će se razvijati oružane snage Albanije. Uglavnom su se reforme najavljivale u javnim govorima političara, dok je ministar obrane imao zadaću njihova oblikovanja i provođenja. Glavni stožer nije nudio nikakve javne dokumente, jer se reforma provodila uglavnom iz Ministarstva obrane.²¹ Promjenama vodećih ljudi u stožeru i dovođenje novih, otvorilo se također pitanje kompetencije u vojnim pitanjima. Demokratska Albanija tražila je nove zahtjeve u organizaciji obrambenog sustava na koje vojno obrazovanje iz vremena komunizma i časnici obrazovani po njemu, nisu mogli odgovoriti.

Stoga je i Glavni stožer oružanih snaga bio podosta suzdržan u oblikovanju reformi.²² Bez obzira na širinu reformi, ipak su one imale vrlo važan utjecaj na oblikovanje budućeg razvoja albanskih oružanih snaga. Bitnije od samih reformi u obrambenom sustavu i njihova uspjeha, bila je politička orijentacija izgradnje demokratskog društva i približavanja zapadnoj Europi i svijetu.

21 Ministarstvo obrane publiciralo je 1992. godine knjigu "Reforma ne Ushtri" (Reforma vojske) u kojoj se nalaze govori političara o reformi vojske. To je, u nedostatku službenih dokumenata, bilo vrlo korišteno štivo u oblikovanju reformskih procesa. Upravo zbog svojevrzne neizvjesnosti u vezi s promjenama, velik broj časničkog kadra napustio je oružane snage tijekom devedesetih, što je ponovno otvorilo velike probleme u osiguravanju odgovarajućeg vojnog kadra za dužnosti u Oružanim snagama Albanije.

22 Prvi dokument koji je bio posvećen reformi oružanih snaga Albanije pojavio se krajem 1995. godine i priredio ga je Glavni stožer. Dokument pod naslovom "Na konsolidaciji Albanske vojske" ponudio je buduću projekciju razvoja oružanih snaga.

Posebno značajan korak učinjen je u području nacionalne sigurnosti i obrane, jer je Albanija bila među prvim državama koja je pristupila Partnerstvu za mir i pratila sve inicijative NATO-a u europskom prostoru. Takva orijentacija davala je vrlo važan poticaj reformama u obrambenom sustavu, koje nisu bile oblikovane domaćim političkim dokumentima kao što su Strategija nacionalne sigurnosti ili Strategija obrane. Baš suprotno, prvo su izvršene kadrovske i organizacijske promjene, a tek se onda išlo sa pisanjem dokumenata, koji su, na određeni način, potvrdili "uspješnost" i "ispravnost" reformi, te oblikovali projekcije za buduću razvoj.²³ To je bila posljedica nedostatka demokratskih civilno-vojnih odnosa, ali i određene zadržke u reformama vojske, koja je u komunističko vrijeme imala veliku ulogu u političkom životu. Nedostatak stručnjaka za vojna pitanja u obrambenim strukturama, kao i nedostatak stručnjaka u političkim partijama i parlamentu za vojna pitanja, dodatno su utjecali na sporost reformi.

Nova se vlada 1992. godine susrela s još jednim problemom u pitanjima vojske. Naime, trebalo je ponovo odrediti ustavnu poziciju vojske, jer ona koja je bila i vrijedila u komunističko vrijeme nije mogla funkcionirati u demokratskom okruženju. Dodatni je problem bio na koji način prekinuti s višedesetljetnom tradicijom u kojoj je vojska imala vrlo značajnu ulogu u političkom sustavu. Temeljni kriterij koji je primjenjivan u promjenama uloge vojske bio je učinkovita civilna kontrola nad vojnom organizacijom, te podjela civilne odgovornosti za funkcioniranje sustava između predsjednika države, vlade i parlamenta. Iako se Albanija deklarirala za primjenu demokratskih načela na kojima se organizira upravljanje u sustavu nacionalne sigurnosti, ipak su češće primjenjivana neka rješenja koje se rijetko ili gotovo nikad ne pojavljuju u demokratskim državama. Za to postoji nekoliko razloga. Prvo, zadnja socijalistička vlada poduzela je određene reforme u sustavu, ali su bile važnije personalne promjene od strukturalnih. Čak se nije previše vodilo računa o ustavnim rješenjima, već se nastavljalo upravljanje sustavom gotovo na stari način. Drugo, vlast koja ih je naslijedila, također nije imala dovoljno snage provesti suštinske reforme, jer je bila opterećena mnogim promjenama u cjelokupnom političkom, gospodarskom i društvenom sustavu. Sustav nacionalne sigurnosti, a posebice obrambeni sustav nisu bili u prvoj liniji promjena. Treće, u upravljanju osobljem na području nacionalne sigurnosti nisu napravljene bitni pomaci, jer se nastavilo s kadrovanjem kao i u prethodnom vremenu. Naime, bilo je važnije mijenjati kadrove i čelne ljude, od dubljih reformskih zahvata.

U Albaniji je 1991. godine donesen prijelazni Ustav, kada spomenuti kriteriji u organizaciji sustava nacionalne sigurnosti još nisu bili toliko važni kao kasnije. Razvoj koji je uslijedio i reforme u sustavu, kao i zahtjevi za drugačijim uređivanjem pitanja obrane zemlje, s vremenom su postavili nove kriterije prema kojima je trebalo urediti obrambeni sustav.

23 Naknadno pisanje dokumenata u području nacionalne sigurnosti nije samo slučaj u Albaniji, već je to obilježje većine tranzicijskih država. Tranzicija se uglavnom koncentrirala na ekonomska i politička pitanja, dok su pitanja nacionalne sigurnosti rješavana "u hodu", da bi se tek na kraju reformskih procesa pojavljivali dokumenti kao što su Strategija nacionalne sigurnosti, Strategija obrane, Vojna strategija, itd.

Demokratska kontrola oružanih snaga

U procesu uspostave učinkovitog sustava nadzora, Albanija je nastojala reformu izvoditi kroz četiri instrumenta: depolitizacija, departizacija, demokratizacija i profesionalizacija.²⁴

Ustavom iz 1999. godine Albanija je razvila ustavni i zakonski okvir u kojemu su jasno razgraničene ovlasti pojedinih dijelova vlasti u sustavu nacionalne sigurnosti. Postoje određeni problemi u implementaciji pojedinih dijelova sustava, što nije samo obilježje tranzicije u Albaniji, već i u mnogim drugim tranzicijskim državama.

Ovlasti državnih organa u području obrane regulirano je glavom 15. Ustava Republike Albanije. Pored toga, Ustavom su regulirana i druga pitanja važnija za područje obrane i nacionalne sigurnosti kao što su:

- ustavni principi upravljanja oružanim snagama
- ovlasti različitih organa i institucija
- upravljanje oružanim snagama
- upravljanje izvanrednim situacijama.²⁵

Ustavom je regulirano i sudjelovanje oružanih snaga u međunarodnim mirovnim operacijama, način odlučivanja u parlamentu u izvanrednim situacijama, način donošenja odluka o korištenju albanskog teritorija od strane oružanih snaga drugih država ili saveza, sudjelovanje u humanitarnim operacijama, demokratska kontrola oružanih snaga i drugo. Iz temeljnih načela političkog poretka koji se uređuje u prvom dijelu Ustava Republike Albanije proizlazi zabrana sudjelovanja pripadnicima oružanih snaga u političkoj participaciji na razini države. To je jedan od vrlo važnih instrumenata za depolitizaciju oružanih snaga koje su u vrijeme totalitarnog režima imale potpuno drugačiju ulogu kao jamac za opstanak režima. Upravo je taj instrument izazivao mnoge probleme u Republici Albaniji, ali i u drugim tranzicijskim državama.

Članak 166. Ustava Republike Albanije uređuje pitanje načina popune oružanih snaga. Tamo se kaže kako postoji opća vojna obveza za sve muške sposobne građane Albanije, ali također postoji i alternativna služba (civilno sluzenje vojnog roka) za sve one koji zbog etičkih i vjerskih razloga ne žele služiti vojni rok. U članku 167. govori se o zabrani sudjelovanja aktivnih vojnika u političkom životu, što je vrlo značajno dostignuće u demokratizaciji Republike Albanije, ali i depolitizaciji oružanih snaga.

Članak 168. regulira ulogu Predsjednika Republike kao vrhovnog zapovjednika oružanih snaga. Istim člankom uređuje se pitanje osnivanja Vijeća za nacionalnu sigurnost kao savjetodavnog tijela Predsjednika. Nekada je to tijelo imalo funkciju donošenja odluka od posebne važnosti za nacionalnu sigurnost, ali danas ima isključivo savjetodavnu ulogu. U članku 169. govori se o ovlasti Predsjednika Republike Albanije u imenovanju glavnih vojnih

24 Danopoulos, C., *The Military and Society in the Former Eastern Bloc*, Westview Press, 1998, pp.2-7.

25 Nazarko, M., *Civilian and Democratic Control of the Armed Forces*, Pg. 44., in: Trapans, J.A., Fluri, P.H., *Defence and Security Sector Governance and Reform in South East Europe: Insights and Perspectives*, DCAF, Geneva, 2003.

dužnosnika.²⁶ Zanimljivo je napomenuti kako su izmjene Ustava Republike Albanije iz 1998. godine i kasnije zakonske promjene u području obrane i nacionalne sigurnosti²⁷, uvele načelo raspodjele odgovornosti za imenovanje ključnih ljudi u tome sustavu. Može se zaključiti kako je time izgrađen mehanizam uzajamne kontrole različitih dijelova izvršne vlasti. No, u praksi donositelji odluka nailaze na određene probleme, koji onda stvaraju političke napetosti unutar vladajuće elite.

Prema članku 168. Ustava Republike Albanije, predsjednik Republike organizira Vijeće za nacionalnu sigurnost kao svoje savjetodavno tijelo. U skladu sa Zakonom o zapovijedanju i strateškom upravljanju oružanim snagama Vijeće "...pomaže Predsjedniku Republike u pitanjima sigurnosti i obrane zemlje, kako i u pitanjima upravljanja ljudskim i materijalnim resursima. Vijeće raspravlja i daje mišljenje u pitanjima obrambene politike, kontrole naoružanja i u drugim sigurnosnim i obrambenim pitanjima". Kao što je ranije spomenuto, Vijeće za nacionalnu sigurnost je ranije imalo puno veće ovlasti (zajedno s Predsjednikom Republike), te je bilo jedna od najvažnijih institucija sustava nacionalne sigurnosti. Treba spomenuti kako je često dolazilo do sporenja između članova Vijeća (u stvari, Vlade i Predsjednika Republike) upravo u pitanjima koja su bila vezana uz raspodjelu ovlasti. Kad se raspravljalo o promjeni Ustava, Vlada je čvrsto ostala pri stavu o promjeni uloge Vijeća za nacionalnu sigurnost, tako da je ono danas samo savjetodavno tijelo Predsjednika Republike. Takvim pozicioniranjem Vijeća ostvareni su vladini zahtjevi, pa rasprave na Vijeću više ne obvezuju Vladu u donošenju odluka.²⁸ Ukoliko se raspravlja o pitanjima vezanim za djelokrug rada parlamentarnog odbora za nacionalnu sigurnost ili pojedinih grana oružanih snaga, tada se i njihovi čelnici pozivaju na sastanke Vijeća za nacionalnu sigurnost. Vijećem za nacionalnu sigurnost predsjedava Predsjednik Republike.

Uloga Vijeća se promijenila tijekom ukupnih ustavnih promjena. Prema prijašnjem Ustavu Republike Albanije, Predsjednik Republike je imao simboličke dužnosti u području obrane i nacionalne sigurnosti, jer je većina ovlasti pripadala Vijeću za nacionalnu sigurnost. On je bio na čelu toga Vijeća, ali su većinu činili ministri iz Vlade, što je ponekad blokiralo rad Vijeća. Predsjednik je imao puno veće ovlasti u drugim pitanjima, gdje je pak Vlada imala manje ovlasti. U reformi Ustava, albanska se vlast odlučila za izgradnju parlamentarnog (a na više predsjedničkog) sustava, pa je tako i nestala potreba za starim ovlastima Vijeća za nacionalnu sigurnost. U promjenama Ustava, ovlasti Vijeća za nacionalnu sigurnost raspodijeljene su između Vlade i Predsjednika. Sada Predsjednik Republike kao vrhovni zapovjednik oružanih snaga ima svoje izvorne ovlasti. Treba spomenuti

26 Na prijedlog predsjednika vlade, predsjednik države imenuje načelnika Glavnog stožera, a na prijedlog ministra obrane, zapovjednike pojedinih grana.

27 Jedan od glavnih zakona koji reguliraju tu problematiku je: Zakon o zapovijedanju i strateškom upravljanju oružanim snagama, koji je donošen 26. listopada 2000. godine.

28 Članovi Vijeća za nacionalnu sigurnost su: Predsjednik Republike, Predsjednik Vlade, ministar obrane, ministar vanjskih poslova, ministar unutarnjih poslova, ministar transporta, ministar zdravstva, načelnik Glavnog stožera oružanih snaga, te čelnik obavještajne zajednice.

kako još uvijek postoje dvojbe o tome u kojim se situacijama može sazivati ovo Vijeće. Prema zakonskim odredbama, ono se može sazivati i u miru i u ratu. U miru ga saziva Predsjednik Republike ukoliko se želi informirati od članova Vijeća (glavni državni ministri) o pitanjima važnim za obranu i nacionalnu sigurnost. Međutim, neki albanski autori smatraju kako je to nepotrebno, jer Predsjednik Republike ima druge kanale kojima se može o tome informirati, te da bi glavna uloga Vijeća trebala biti u vrijeme kriza. Upravo je to pitanje upravljanje krizama slabo riješeno, pa tako nisu ni jasne ovlasti Vijeća za nacionalnu sigurnost. Često se događalo sazivanje Vijeća za nacionalnu sigurnost bez nekog stvarnog razloga, ali je njegovo sastajanje imalo velikog odjeka u albanskoj javnosti. Zaključno, Vijeće za nacionalnu sigurnost kao savjetodavni organ Predsjednika Republike ima još uvijek značajnu poziciju unutar strukture sustava za nacionalnu sigurnost Republike Albanije.

Promjene Ustava iz 1998. godine odredile su Republiku Albaniju kao parlamentarnu demokratsku republiku. S obzirom na to, parlament je dobio drugačiju ulogu u političkom sustavu. U području nacionalne sigurnosti parlament ima posebne ovlasti u civilnom nadzoru nad radom cjelokupnog sustava. Parlament je dobio ovlasti i u pitanjima proglašenja ratnog stanja. Ukoliko je to moguće, odnosno ako vrijeme dopušta, parlament može, na prijedlog Vlade ili Predsjednika Republike proglasiti rat ili ratno stanje. Ukoliko se radi o iznenadnom napadu na zemlju i ne postoji mogućnost za sjednicu parlamenta, tu ovlast ima Predsjednik Republike. Sve odluke koje donese Predsjednik Republike tijekom rata, mora nakon završetka ratnog stanja prezentirati parlamentu koji ih tada potvrđuje. U slučajevima unutarnjih nemira, kada policija ne može kontrolirati situaciju, postoji mogućnost korištenja vojske za očuvanje mira i poretka. Odluku o tome donosi isključivo parlament. Iz ovoga je vidljiv pokušaj albanskih ustavotvoraca da se izbjegnu situacije u kojima bi jedan čovjek mogao odlučivati o upotrebi vojske u unutarnjim pitanjima. Ta je odluka dana u ovlast svim parlamentarnim strankama.

Ovlasti parlamenta u pitanjima nacionalne sigurnosti i obrane su sljedeće:

- donošenje strateških dokumenata nacionalne sigurnosti, obrambene politike te zakona u području obrane
- donošenje proračuna,
- odluka o brojnom stanju oružanih snaga
- parlamentarni nadzor nad oružanim snagama
- donošenje odluka o slanju pripadnika oružanih snaga u međunarodne misije
- donošenje odluke o prelasku stranih trupa preko teritorija države ili njihovom stacioniranju na teritoriju Republike Albanije,
- ratificira međunarodne ugovore i dokumente koji se odnose na pitanja teritorija, savezništava, politička i vojna pitanja, te članstvo u međunarodnim organizacijama
- na prijedlog Predsjednika Republike proglašava ratno stanje
- proglašava kraj rata i ratnog stanja

- donosi odluke o poduzimanju posebnih mjera u slučajevima koji su važni za opstanak zemlje
- donosi odluku o korištenju oružanih snaga u slučajevima kada policija nije u stanju ovladati opasnostima
- donosi odluke o upravljanju krizama.

Parlament Republike Albanije ima vrlo značajnu ulogu u civilnom nadzoru nad oružanim snagama. Njegove ovlasti u kriznim situacijama i ratu daju mu vrlo značajnu ulogu u političkom sustavu.

Vlada Republike Albanije ima središnju ulogu u civilnoj kontroli oružanih snaga. Ona preko Ministarstva obrane upravlja svim aspektima oružanih snaga, kao što su donošenje ključnih odluka, prijedloga proračuna, prijedloga o brojnom stanju, plaćama pripadnika oružanih snaga, načinima popune oružanih snaga itd.

Ministar obrane je najviši civilni dužnosnik u vrijeme mira zadužen za područje obrane i oružane snage. Odgovoran je za svoj rad parlamentu, Vladi i Predsjedniku Republike. U vrijeme totalitarnog režima ministar obrane je uvijek bio general. Danas se na tome mjestu nalazi civil. On ima ovlasti predlaganja obrambene politike, vojnog proračuna, napredovanja časnika (osim generalskih činova koji se nalaze u ovlasti Predsjednika Republike). Ministar obrane zastupa državu u pitanjima međunarodnih vojnih odnosa.

Načelnik Glavnog stožera oružanih snaga izabire se na mandat od tri godine s mogućnošću ponovnog izbora. Njega imenuje Predsjednik Republike na prijedlog Vlade i bira se iz redova časnika s najvišim vojnim činovima. U procesu imenovanja načelnika Glavnog stožera, parlament nema posebnu ulogu, kao ni kod napredovanja najviših vojnih časnika u činu generala. Načelnik Glavnog stožera oružanih snaga odgovoran je Predsjedniku Republike, Vladi i ministru obrane.

Model civilnog nadzora oružanih snaga u Republici Albaniji ne razlikuje se, u svojim osnovnim elementima, od modela zapadnih demokratskih država. Analiza Ustava Republike Albanije i njezinih zakonskih dokumenata upućuje na postojanje mnogih instrumenata civilnog nadzora u različitim institucijama i na različitim razinama. Takav model Republika Albanija je osmislila i izgrađivala ga s ciljem približavanja euro-atlantskim integracijama. U praksi ponekad ne funkcionira sve najbolje, ali su ostvareni veliki pomaci u posljednjih desetak godina.

Zaključak

Političke promjene i demokratizacija u Republici Albaniji između 1990. i 1999. godine bila je obilježena različitim usponima i padovima koji su dijelom obilježje svake demokratske tranzicije, ali i uz neke specifičnosti koje su stvorene u vrlo dinamičnom političkom, socijalnom i gospodarskom okruženju albanske tranzicije. U tom kontekstu reforma oružanih snaga, kao glavno instrumenta nacionalne obrane države, predstavljala je veliki izazov

na vladajuće strukture. Postojali su ozbiljni deficiti u demokratskim iskustvima upravljanja sustavom nacionalne sigurnosti koji je u prošlosti bio glavni oslonac represije komunističkog režima. U tom kontekstu postojali su strahovi da bi represivni aparat mogao biti glavni oslonac za nastavak nedemokratskog ponašanja izabranih vlasti, pa čak i glavni instrument za zaustavljanje demokratskih promjena. Međutim, to se nije dogodilo iz sljedećih razloga: prvo, oružane snage su bile pripremane isključivo za obranu nacionalnog teritorija od vanjskog neprijatelja (kojih nije nedostajalo u vrijeme vladavine komunističkog režima); drugo, socijalni i politički status vojske bio je neusporedivo slabiji u usporedbi s tajnim službama, policijama i drugim dijelovima komunističkog sustava nacionalne sigurnosti; treće, Albanija je razvijala marksistički koncept "naoružanog naroda", što je značilo da je veliki dio građana bio vezan uz vojnu obuku i službu u pričuvnom sastavu, te je ona bila nepogodna za bilo kakve političke manipulacije. Upravo se to pokazalo glavnim ograničavajućim faktorom u pokušajima da se vojska instrumentalizira u političke svrhe s ciljem zaustavljanja demokratskih promjena kada su visoki časnici bili skloniji očuvanju postojećeg stanja, a niži časnici i vojnici su odbili njihove zapovijedi koje su bile protivne odlukama demokratski izabranih vlasti. Republika Albanija je prošla kroz vrlo zahtjevnu tranziciju sustava nacionalne sigurnosti, čije se prva faza odvijala između 1990. i 1999. godine. Reforme u tom dijelu državnog sustava nisu pratile političke i gospodarske promjene jer je sustav nacionalne sigurnosti, radi fokusiranja promjena prema politici i gospodarstvu, bio stavljen u drugi red državnih prioriteta. Događaji iz 1997. godine ukazali su kako je to bila pogrešna odluka, te da reformski procesi u sustavu nacionalne sigurnosti moraju pratiti promjene u drugih dijelovima sustava. Republika Albanija je Ustavom iz 1999. godine utvrdila formalno-pravne pravne pretpostavke za sustavne promjene u sektoru nacionalne sigurnosti, što je bio početak stabilizacije i ozbiljne transformacije cjelokupnog represivnog aparata države. Reforme su uspješno provedene, što je i rezultiralo ulaskom Republike Albanije u NATO savez 2009. godine.

Literatura

- Address of the Prime Minister of the Republic of Albania, H.E. Mr. Fatos Nano.
Speech – 10 September 1997
- Alia, R., *Shpresa dhe Zhgenjime (Nadanja i razočarenja)*, Tirana, 1993.
- Andren, N., In Search of Security, *Cooperation and Conflict*, No. 4, 1968.
- Baldwin, V. D. A., *Power, Strategy and Security*, New Delhi, 1987.
- Booth, K., Security and emancipation, *Review of International Studies*, Vol. 17, No. 4, 1991.
- Building Prosperity Through South East European Cooperation Process, *Presidents & Prime Ministers*, May/June 2001, Vol. 10, Issue 3, p 28, 2p
- Buzan B., Is international security possible?, u: Booth, K., *New Thinking about Strategy and International Security*, HarperCollins Academic, London, 1991.

- Buzan, B., *People, States & Fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era*, Lynne Reinner Publishers, Boulder, Colorado, 1991.
- Cimbala, Stephen, Fighting in the Seams: Small Wars and Peace Wars, *Low Intensity Conflict & Law Enforcement*. Vol. 9, No. 1, 2001.
- Copani, A., *Marredheniet Civilo-Ushtarake ne Shqiperi (Civilno-vojni odnosi u Albaniji)*, Tirana 1996.
- Copani, Adem, The new dimensions of Albania's security posture by Major General. *NATO Review*, No 2 – March 1996
- Danopoulos, C., *The Military and Society in the Forer Eastern Bloc*, Westview Press, 1998, pp. 2-7.
- Edwin E. Jacques, *The Albanians: An Ethnic History from Prehistoric Times to the Present*, McFarland & Company, 1994.
- Hendrickson, Ryan and Forneris, Brian, Albania and NATO's Strategic Partnership: After the Conflict in Kosovo, *Low Intensity Conflict & Law Enforcement*, Vol. 9, No. 1, 2001.
- Kaser, Michael, Economic Continuities in Albania's Turbulent History, *Europe-Asia Studies*, Jun2001, Vol. 53 Issue 4, p627, 11p, 1 chart
- Katsirdakis, George, Albania: A case study in the practical implementation of Partnership for Peace, *NATO Review*, No 2 – Summer 1998
- Katsirdakis, George, Helping Albania manage munitions: A case study in the practical implementation of Partnership for Peace, *NATO Review*, No 2 – Summer-Autumn 2000
- Krasniqi, A., *Renia e Demokracise (Pad demokracije)*, Tirana 1997.
- McInnes, C., ed., *Security and strategy in the new Europe*, Routledge, London and New York, 1992.
- Miranda Vickers, James Pettifer, *Albania: From Anarchy to Balkan Identity*, New York University Press, 2000.
- Mortimer, E., *European Security after the Cold War*, Adelphi Paper, No. 217, Summer 1992.
- National Security: Trends and Alternatives, *National Defence Academy Series*, No. 5/93, Pg. 104.
- NATO Handbook: Partnership and Cooperation*, Nato Office of Information and Press, Bruxelles, October 1995.
- Nazarko, M., Civilian and Democratic Control of the Armed Forces, Pg. 44., in: *Trapans, J.A., Fluri, P.H., Defence and Security Sector Governance and Reform in South East Europe: Insights and Persepctives*, DCAF, Geneve, 2003.
- On the road to normality, *Economist*, 7/14/2001, Vol. 360 Issue 8230, p49, 1/2p, 1c
- Papacosma, S.V. and Heiss M.A., *NATO in the Post-Cold War Era: Does it have a future?*, MacMillan, London, 1995.
- Papp, D. S., *Contemporary International Relations (second edition)*, Macmillan Publishing Company, New
- Politi, A., European Security: The New Transnational Risks, *Chailot Papers*, No. 29, October 1997.
- Shain, Y., and Linz, J., *Between States, Interim Governments and Democratic Transition*, Cambridge University Press, 1995.
- Statement by the head of Albanian Delegation, H.E. Mr. Bashkim Fino, Prime Minister of the Republic of Albania at the Meeting of Heads of States and

Governments of member-countries of the Council of Euro-Atlantic Partnership in Madrid, Spain. *Speech – 9 July 1997*

Statement of H.E. Dr. Tritan Shehu, Minister of Foreign Affairs of the Republic of Albania at the North Atlantic Cooperation Council in Ministerial Meeting, Brussels. *Speech – 11 December 1996*

Statement of H.E. Mr. Arian Starova, Minister for Foreign Affairs of the Republic of Albania at the Spring Meeting of NATO Foreign Ministers in Sintra, Portugal. *Speech – 30 May 1997*

Statement of H.E. Mr. Maqo Lakrori, Member of the Government of Albania, Secretary of State for Euro-Atlantic Integration at the Meeting of the Euro-Atlantic Partnership Council in Foreign Ministers Meeting at NATO HQ, Brussels. *Speech – 17 December 1997*

War or peace?, *Economist*, 8/11/2001, Vol. 360 Issue 8234, p39.

Summary

Political Changes and Reforms of the Armed Forces in the Republic of Albania (1990-1999)

Republic of Albania has undergone a very demanding democratic transition. In the beginning the adjustments to democratic political order were quite challenging for newly created political scene. Simultaneously with democratic, political, economic and social changes, state administration reforms, among which transformation of national security sector, took place. The author deals with reforms of the armed forces in the period from 1990 until the adoption of the Constitution in 1999. During the first phase of democratic changes, reform of the armed force was falling behind the changes in other sectors of state system which was identified as a serious issue when this part of the sector was supposed to take over the responsibility of defence. This kind of approach resulted from being focused on other areas of democratic transition, causing various crisis of the governing structures. Despite the obstacles armed forces have been gradually devalued as a key supporter of the national security sector

Key words: Republic of Albania, democratic transition, transformation of the national security sector, reform of the armed forces